

מעריך שיעור: מה בין ט"ו בשבט לפמיניזם?

במעריך שיעור זה בחרנו להתייחס לט"ו בשבט מכיוון קצת אחר, ולקשור בין החג לבין מאבקים של נשים, בהשראת [הרצאתה של חגית גור-זיו בכנס קדמה ה-10](#). תודה גם לאסתר מאיר הורוביץ, מורה ב"אורט בנימינה", שהפכה את חומרי ההרצאה למעריך שיעור נגיש לתלמידות/ים, והמעריך שכתבה במסגרת כנס הקיץ של קדמה: "חגים ומעגל השנה – מה נשתנה ומה נשנה" היווה השראה ובסיס לפיתוח מערך זה. אך לפני כן, נתייחס בקצרה למקור של החג עצמו ולגלגוליו בהיסטוריה:

אם נתחקה אחר שורשיו הקדומים של ט"ו בשבט, נגלה שבמקור הוא איננו חג נטיעות, ואולי אפילו אינו חג בכלל. ט"ו בשבט לא מוזכר כלל במקרא, הוא מוזכר לראשונה במשנה במסכת ראש השנה: *"אך בעה ראשי שנים הם: באחד בניסן - ראש השנה למלכים ולרגלים. באחד באילול - ראש השנה למעשר בהמה. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים, באחד בתשרי. באחד בתשרי - ראש השנה לשנים ולשמטין וליובלות, לנטיעה ולירקות. באחד בשבט - ראש השנה לאילן, כדברי בית שמאי. בית הלל אומרים, בחמשה עשר בו."* המשמעות של ראש השנה לאילן היא כי מט"ו בשבט עד ט"ו בשבט על האיכר לתת מעשרות מפרי העץ למשרתים במקדש: הכוהנים והלוויים, וגם לעניים. עונה זאת של השנה נבחרה כי זהו סוף עונת הפירות של השנה ותחילת תהליך ההתחדשות של העצים לקראת שנת פרי חדשה. כלומר ניתן לראות בתאריך זה את ראשיתה של 'שנת המס'. מאז עבר החג גלגולים רבים, כשעם ישראל היה בגלות, לא ניתן היה לקיים את "[המצוות התלויות בארץ](#)". אז התפתח המנהג של אכילת פירות יבשים, שבאמצעותם מתעוררת הכמיהה לארץ ישראל ולפירותיה. עם ראשית הציונות החל להתפשט המנהג של נטיעת עצים בט"ו בשבט, ובשנים האחרונות לבש החג אופי של שמירה על הטבע ועל איכות הסביבה. (מעובד לפי "[גלגולו של חג](#)" אתר הקיבוצים).

מכאן נמשיך ונתגלגל למאבקים של נשים בעולם למען שמירה על הטבע ולמען צדק סביבתי. אנו מציעות לראות בט"ו בשבט הזדמנות ללמוד ולהכיר מאבקים מרתקים אלו ואת תרומתן הגדולה של נשים לעולם גם בתחום חשוב זה, הקרוי 'אקופמיניזם'.

המושג אקו-פמיניזם הוטבע לראשונה על ידי הפמיניסטית הצרפתייה פרנסואז דו'בון בשנת 1974 והוא חיבר בין שני התחומים של אקולוגיה ופמיניזם. **מהו הקשר בין דיכוי נשים לבין פגיעה בסביבה?** אקופמיניזם בוחן את הקשר בין סקסיזם, שליטה על הטבע, גזענות ומאפיינים נוספים של אי שיון חברתי, תוך אמונה כי אותה המנטאליות החברתית שמובילה לכפייה ולשליטה בנשים מובילה גם לניצול הסביבה. מוקד הבעיה האקולוגית בכדור הארץ נעוץ בגישת העליונות והנפרדות של המין האנושי מהמערכת הטבעית. האנושות איננה תופסת את עצמה כחלק מהמעגל הטבעי, אלא כנבדלת ועליונה, ועל כן גם כבעלת "זכויות יתר". כל עוד גישה זו שולטת ביד רמה, אין סיכוי אמיתי, על פי האקופמיניסטים, לשינוי משמעותי באקולוגיה של כדור הארץ הפצוע. (על פי [מגמה ירוקה](#)).

הזדהות בין דיכויים שונים היא רק צד אחד של המטבע. הצד השני, האופטימי יותר, הוא שיתופי הפעולה: תת-תחומים שנולדו מהצלבה של שתי תנועות או יותר, ופועלים יחד מתוך הבנה שפמיניזם, כהגדרה רחבה, אינו עוסק רק בנשים אלא מכיל יסודות של שינוי חיובי בעולם לטובת חיים הוגנים יותר, שיווניים יותר, ואפילו נקיים יותר. **אקופמיניזם, אם כן, מביא גישה נשית יותר של שיתוף פעולה במקום תחרות – לא מול בני אדם אחרים אלא מול הטבע.** (מתוך [אתר 'פוליטיקלי קוראט'](#)).

מהלך השיעור

פתיחה: (10 ד')

נפתח את השיעור במתן תיאור קצר מאוד של מקור החג וגולגוליו. נעבור לשאלה: מהו לדעתכן/ם הקשר בין שמירת טבע לפמיניזם? נאפשר לתלמידות/ים להעלות השערות ודעות שונות על הקשר, נכתוב אותן על הלוח, ולא נספק תשובה. נוכל לשאול גם אם פגשו את הביטוי 'לחבק עצים' או 'מחבקות עצים' והאם יודעות/ים מה פירושו. (יש נטייה להשתמש בביטוי זה ככינוי גנאי לייפי נפש').

נציג את שתי התמונות הבאות (מצ"ב קישורים). יש צורך להדפיס בגדול על דף או להכין במצגת. מפאת בעיות של זכויות יוצרים, לא נוכל לשלוח התמונות כפי שהן).

[תמונה 1](#)

[תמונה 2](#)

התלמידות/ים ישערו מדוע הנשים מחבקות את העצים. לאחר שיעלו את השערותיהן/ם. ניתן הסבר קצר על תנועת הצ'פקו:

תנועת הצ'פיקו (בהינדית: חיבוק) החלה לפעול לראשונה בצ'אמולי שבהודו בתחילת שנות ה-70 בהנהגתן של נשים כפריות, כתנועת מחאה לא אלימה נגד כריתת העצים המואצת שפגעה בחייהן. דרך החיבוק הגנו הנשים בגופן על העצים, וכך הגבירו את המודעות החברתית לאקולוגיה ואת הצורך להציל עצים.

פעילות ב - 2 קבוצות: (20 דקות)

בחלק הבא של השיעור נעבור לפעילות בשתי קבוצות (או מספר אחר זוגי לשיקולכן), כל קבוצה תקבל קטע קריאה, סרטון לצפייה ושאלות להתייחסות. בסוף העבודה בקבוצות, יוצגו תוצרי הלמידה במליאה.

קבוצה 1: קטע קריאה - סיפורה של ג'וליה בטרפליי היל

קיראו את קטע הקריאה שלפניכם/ן. (מצ"ב בהמשך יש לצלם קטע לכל אחד/ת מהמשתתפים/ות) שוחחו בקבוצה על מה שקראתן/ם וענו על השאלות הבאות:

- מה דעתכן/ם על המעשה שעשתה ג'וליה בטרפליי היל?

- מה דעתכן/ם המחיר שהייתה מוכנה לשלם כדי להגן על העצים?
צפו [בסרטון שמתעד את ג'וליה בטרפליי](#) (שקופית 5.6 ד' - ללא תרגום).
- מה נתן לג'וליה כוח להצליח לחיות על העץ במשך שנתיים?
- האם נראה לכם/ן שחשוב ללמוד עליה ועל הפעולה שעשתה? מדוע?

קטע קריאה - ג'וליה בטרפליי

ב-10 בדצמבר 1997 טיפסה ג'וליה בטרפליי היל, אז בת 23, על עץ סמוך לעיירה סטאפורד בצפון קליפורניה. היא ישבה במשך 738 ימים על עץ הסקויה הגדול, שזכה לכינוי "לונה", וכך מנעה את כריתתו המתוכננת. המאבק, שהחל כפעולה פרטית של פעילת איכות סביבה נמרצת, צבר תאוצה עצומה וזכה לפרסום עולמי. במשך יותר משנתיים התגודדו סביב העץ פעילי תנועות שונות, הגנו עליו בגופם, סיפקו להיל את כל צרכיה והביאו למקום סיקור תקשורתי רחב מאוד.

בסוף 1999 הושג הסכם שמגן על "לונה" ועל אזור היער שמקיף אותו מפני כריתה. היל היא גם כיום אחת מפעילות הסביבה המפורסמות באמריקה. נעשו עליה שלושה סרטי תעודה מקיפים, ובימים אלה מפיקים סרט עלילתי על חייה ועל המאבק שניהלה. העץ שעליו ישבה הוא כיום אתר תיירות פופולרי. כדי לראות אותו יש לנסוע לעיר סטאפורד בצפון קליפורניה. העץ ניצב על רכס מעל העיר ואפשר לראותו מכביש מס' 101, כאשר מתבוננים לכיוון דרום-מערב. ([בארץ עץ, הארץ](#), 16.1.2008)

מהם עצי הסקויה?

עצי הסקויה הענקית גדלים לגובה מרבי של כ-95 מטרים, ומגיעים לקוטר ממוצע של כשבעה מטרים. אלו הם העצים הגדולים בעולם. הסקוויות הענקיות מגיעות לגיל מופלג, ודווח על עצים בני 3,000 שנה ויותר. צבע הגזע הוא חום-אדמדם. העץ הזקן ביותר שדווח עליו הוא העץ על-שם ג'ורג' וושינגטון שנמצא ב"יער הענק" בפארק לאומי סקויה, שגילו מוערך בין 2,550 ל-3,150 שנים.

קבוצה 2: אנגרי מוטא מאטאיי

להלן קישורים לשתי תמונות שרצוי להוסיף או להפנות אליהן את התלמידים/ות:

[תמונה 1](#)

[תמונה 2](#)

קיראו את קטע הקריאה שלפניכם/ן. (מצ"ב בהמשך יש לצלם קטע לכל אחד/ת מהמשתתפים/ות) שוחחו בקבוצה על מה שקראתן/ם וענו על השאלות הבאות:

- מה עשתה ואנגרי שזיכה אותה בפרס נובל לשלום?
- מה דעתכן/ם על העשייה של ואנגרי?
- מה המחיר אותו היא הייתה מוכנה לשלם בשביל מפעל חייה?

צפו [בסרטון הקצר](#) בו ואנגרי מדברת

- על פי הדברים שהיא אומרת בסרטון מה הוביל להצלחה של הפרויקט שלה?
- האם חשוב לדעתכם/ללמוד עליה? מדוע?

קטע קריאה – ד"ר אנגרי מוטא מאטאיי

ד"ר אנגרי מוטא מאטאיי (1940 – 2011) הייתה פעילה פוליטית וסביבתית מקניה. ב-2004 הייתה מאטאיי לאישה האפריקאית הראשונה שזכתה בפרס נובל לשלום, שהוענק לה על תרומתה לפיתוח בר-קיימא, דמוקרטיה ושלום. מאטאיי הייתה חברת פרלמנט ושרתה כסגנית שר לסביבה טבעית ואוצרות טבע בממשלתו של נשיא קניה מוואי קיבאקי מינואר 2003 עד נובמבר 2005.

בשנות ה-70 ואנגרי הוזמנה למועצת המנהלים של UNEP התוכנית הסביבתית המקומית של האומות המאוחדות ונחשפה לעיסוק וידע בנושאים אקולוגיים. במקביל מחקר על קרציות בקר הוביל אותה לנסיעות רבות ברמת קניה, היא הבחינה שהבקר רזה, האנשים רזים והשדות מצמחים ירק בדלילות, בכפר הולדתה נגדע היער הטבעי כדי לפנות מקום למטעי תה, מפולות קרקע החלו באזור. (...) החלו להגיע דיווחים מהשטח על ילדים שסובלים ממחלות הקשורות בתת-תזונה בעיקר עקב מעבר למזון מעובד.

מזון מעובד דרש פחות זמן בישול מהמזון המסורתי של תושבי קניה. מכיוון שכריתת היערות הקשתה על מציאת עצי הסקה לבישול, הועדף המזון המעובד. כך נולד אצל ואנגרי הרעיון "בואו נשתול עצים" [3] העצים יספקו עץ להסקה, לגידור ולבנייה, העצים יתנו צל לאדם ובהמה יגנו על המים וייצבו את האדמה, עצי פרי יספקו מזון, הם ירפאו את האדמה ויחזירו את הציפורים והחיות הקטנות. כך נולדה תנועת "החגורה הירוקה". המלצת הארגון הייתה לנטוע לפחות 1000 שתילים בשורה "חגורה ירוקה" שתחזיר לאדמה את לבושה הירוק, החגורות החזיקו את האדמה, סיפקו צל, שוברי רוח ובית גידול ליצורים, כך נולד שמה של התנועה.

ב-1977 ארגון הנשים של קניה (NCWK) נרתם ליוזמה וראה בה דרך לספק הכנסה לנשים עניות באזורים כפריים. הנשים הודרכו איך למצוא זרעים של העצים המקומיים, לזרוע ולטפח שתילים ולאחר מכן להעביר לאדמה. הנשים קיבלו תמריץ בסך כ-4 סנט על כל עץ שנשתל והגיע לגודל מסוים. טקס נטיעת העצים הראשון התקיים ביום כדור הארץ הבינלאומי בניירובי (..) באירוע ניטעו 7 עצים על שם שבעה ראשי שבטים ומנהיגים מההיסטוריה המקודמת של קניה. ניסיונות ראשונים של נטיעת עצים בקהילות הכפריות הבהירו שהתנאי להצלחה הוא הרתמות הקהילה המקומית ופעילות בהתאם לחוקי ומנהגי הקהילות השונות.

ואנגרי חזרה וטענה שנטיעת מיליארד עצים ברחבי כדור הארץ תעצור בוודאות את ההתחממות הגלובלית. היא קיבלה תרומות רבות של שתילים מארגונים למען האישה, למען הסביבה ולמען האדם. ואנגרי קיבלה תמיכה מהאומות המאוחדות, מראשי ממשלה של מדינות ומשגרירי מדינות, ובכך התגברה על מתנגדיה. מספר פעמים בחייה נתקלה באלימות כנגד המגמה הירוקה שלה. כשנשיא קניה באותה תקופה דניאל אראפ מוי ביקש לסגור אתרים טבעיים ראשיים בקניה כדי לבנות במקומם מגדלי פאר, ואנגרי התנגדה לכך בתוקף ואף הגנה בגופה על כריתות עצים ולכן הותקפה על ידי חיילי המדינה שקיבלו הוראה לבצע זאת מהנשיא מוי. היא נעצרה, נשפטה וריצתה מספר חודשי מאסר בכלא ([מתוך: ויקיפדיה](#))

שיתוף ודין במליאה (15-20 דקות)

כל קבוצה תציג בקצרה את הסיפור שלמדה.
 מה דעתכן/ם: האם חשוב ללמוד על העשייה הזאת? מדוע?
 נחזור לשאלה שאיתה פתחנו את השיעור: מהו הקשר בין שמירה על הטבע לפמיניזם? או מהו הקשר בין ט"ו בשבט לפמיניזם? האם המקרים שקראנו עליהם מאפשרים לנו לחשוב או לחוות אחרת את חג הט"ו בשבט? התלמידות/ים יוכלו להוסיף כעת תשובות אפשריות. נסביר בקצרה את המושג 'אקופמיניזם'.

ואם אקופמיניזם אז אפשר גם 'אקופואטיקה' שהיא שירת הטבע החדשה, אך אין זו שירה רומנטית הנפעמת מיפי הטבע, אלא שירה מפוכחת שקוראת לנו לעשות למען הסביבה ולהיות לפה לטבע האלם. בט"ו בשבט נוכל להפגיש את התלמידות/ים והתלמידים עם שירה זו, שמזוהה בימינו מאוד עם המשוררת סבינה מסג. בחרנו מספר שירי אקופואטיקה שאפשר להביא אל הכיתה:

- [נא לא למחזר שיר אהבה / יעל גלוברמן](#) (מתאים לשיעור מדעים על מחזור ועל חומרים אורגניים ואנאורגניים).
- [גבנו לברושים / לאה גולדברג](#)
- [תה עשבים / סבינה מסג](#)
- [שירי עצים / אמוץ דפני](#) (מגוון שירים של הכותב שמעניקים לעצי הארץ רובד נוסף של משמעות וקשר).
- [ברוך אשר עשני עץ / איריס אליה כהן](#)

שימו ❤️ באתר של קדמה תוכלו למצוא מערכים נוספים בנושאים מגוונים .
 מוזמנות/ים לבקר באתר ולחפש בקטגוריה: [מאגר חומרים ומשאבים](#) מומלץ להיעזר בתגיות